

Anmeldelser

Birgitta Odén: Lauritz Weibull och forskarsamhället. Bibliotheca historica Lundensis XXXIX. Lund, C. W. K. Gleerup, 1975. 280 s.

Der har i nordisk historiografisk forskning været en overvejende tendens til at betone kontinuiteten i videnskabens udvikling, den rolige, »naturlige« vækst i vor viden om fortiden med de metodiske fornyelser og forbedringer, som det almindelige fremskridt også inden for videnskaben førte med sig. Desuden har der næsten udelukkende været tale om at se denne udvikling som autonom, »wissenschaftimmanent«, uden større hensyn til påvirkninger udefra, eller i hvert fald kun fra det samtidige åndsliv. I dansk historiografi står Ellen Jørgensens værk som en tydelig illustration af dette forhold, hvor den ene historiker efter den anden passerer revy i en sand kongerække kulminerende med Kr. Erslev, uden brud byggende videre på forgængernes resultater. Således kunne hun konkluderende i »Historiens Studium i Danmark i det 19. arhundrede« (1943) fastslå, at det historiske studium havde fast sammenhæng ned gennem det 19. årh., opgaverne toges atter og atter op, og undersøgelserne trængte stadig dybere (s. 163). Også Knud Fabricius gav i en artikel om 1870'er-generationen (»Gennembruddet i dansk historieforskning og historieskrivning i 1870'erne og 1880'erne«. 1939, H.T. 10. r. V) trods titlen udtryk for en sådan opfattelse af den faglige udviklings traditionsbundethed, selv om han også påpegede nærmest generationsbetonede forskelle til ældre historikere. Men netop ved at gøre forskellene til generationsforskelle fremhævedes trods alt det kontinuitetsprægede, naturlige i forløbet.

Det samme gjorde sig gældende i Ottar Dahls »Norsk historieforskning i 19. og 20. årh.« (1970), hvor udviklingen sås som en række generationer, der afløste hinanden. Dette muliggjorde nok en større betoning af brydninger og forskelle, men når hovedtendensen alligevel i vidt omfang blev præget af kontinuitet, hang det ikke mindst sammen med, at Dahl først og fremmest lagde vægt på »historieforskningens indre forhold, på vekselvirkningen mellem de forskellige sider af forskningsprocessen« (s. 1). Hovedtanken skitseres i en bemærkning som denne: »Til syvende og sidst er det rene erkendelsesbehov et stærkere motiv i forskningen end tidsbestemte polemiske interesser. Under et længere perspektiv danner derfor forskningens udvikling for størstedelen en *relativt selvstændig strøm*, hvor retningen først og fremmest bestemmes af de videnskabelige traditioner og normer i stadig brydning med nye skabende idéer« (s. 195, min kursivering).

På svensk grund har Rolf Torstendahl med sit centrale værk om »Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820–1920« (1964) været eksponent for et lignende kontinuitetspræget syn på fagets udvikling. Med Birgitta Odéns formulering fremstod her den svenske kritiske skoles fødsel som et naturligt slutled i et evolutionistisk forløb. I sin bog »Lauritz Weibull och forskarsamhället« har Birgitta Odén taget et afgørende skridt bort fra denne historiografiske tradition. Det er det moderne historisk-kritiske gennembrud i svensk historieforskning, personificeret i Lauritz Weibull, der har interesseret

hende, betragtet ikke som led i en naturlig udvikling, men som et brud, en forandring og fornyelse af svensk historieforskning. Dette skal jeg straks vende tilbage til.

En del af Birgitta Odéns undersøgelse indeholder en klar polemik mod synspunkter på Lauritz Weibulls udvikling som historiker fremsat tidligere først og fremmest af Rolf Arvidsson og Hugo Yrwing. Der kan være grund til lige til indledning at berøre denne diskussion, fordi den både explicit og implicit indtager en så dominerende rolle i Odéns argumentationsmønster. For så vidt var det Arvidsson, der med en artikel i *Scandia* 1971, der blev udgangspunkt for en ganske omfattende debat, tog hul på hele den nyere diskussion om det »metodisk-kritiske gennembrud« i Sverige og Lauritz Weibulls betydning. Der er især to hovedmomenter, der tages op i Odéns bog. Dels en påstand om, at Weibull i sin studietid var helt indrettet på litteraturhistorien, men af dunkle grunde ganske kort tid før sin disputats skiftede til historien. Og dels en påstand om, at det metodisk nye i Weibulls gennembrudsværk »Kritiska undersökningar till Nordens historia omkring år 1000« (1911) ikke var originalt, men direkte hentet hos den franske litteraturhistoriker Jacques Bédier og/eller den danske sagaforsker Edwin Jessen.

Denne diskussion om, hvor Weibull havde sine idéer fra, afviser Birgitta Odén stort set. Ikke fordi selve problemstillingen er uinteressant, i realiteten er det også hendes eget hovedspørgsmål. Men mere fordi den baseres på svagt og subjektivt udvalgt materiale eller drejer sig om intuitivt og usystematisk valgte faktorer i et større kompleks af faktorer. Dertil kommer, at diskussionen i høj grad har været rettet ind mod spørgsmål som »hvem hittede først på hvad«, for at bruge Odéns formulering fra en tidligere lejlighed (*Scandia* 1975, s. 10). Problemet synes derved at blive et spørgsmål om Weibulls »originalitet«, hvor påstanden om hans afhængighed af en mere eller mindre tilfældig læsning af Bédier og/eller Jessen tjener til at mindske betydningen af Weibulls indsats i svensk historieforskning. Men derved bliver en væsentlig historiografisk problemstilling temmelig uinteressant. Som Odén også påpeger det, ændres Weibulls betydning næppe af, om metoderne var hans egne originale eller »blot« en applicering af udenlandske impulser på nordiske emner. Som jeg senere skal komme ind på, har Odén – og før hende Torstendahl og Weibull selv – vist, at Weibull m.h.t. den kritiske analyse af kildematerialet kun overførte kendte udenlandske metoder. Med rette påpeger Odén det ufrugtbare i at stille spørgsmålet som ét, der drejer sig om originalitet. Det fundamentale spørgsmål er et andet: hvilke argumentationsmønstre knytter Weibull an til, i hvilket intellektuelt miljø genereres hans idéer og problemer – og her kan man selvfølgelig som et sideproblem interessere sig for, om Weibull selv skaber noget nyt i forhold til sine forudsætninger, og endelig hvilke videnskabelige argumenter anvendte han for at kunne gribe så effektivt ind i en 100-årig diskussion, at hans synspunkter kunne få innovativ og skoledannende karakter.

Påstanden om, at Weibull oprindelig skulle have sigtet mod at blive litteraturhistoriker, afvises på en for mig at se overbevisende måde ved på traditionel historikervis at inddrage et større kildemateriale og påpege svaghederne i det af Arvidsson anvendte. Især de slutninger, der er draget på grundlag af Weibulls boglån, udsættes for en sønderlemmende kritik. Dels påpeger Odén, at han kunne låne historisk litteratur en række andre steder end på universitetsbiblioteket, hvorfor en sammenligning mellem hans lån her af hhv. historisk og litteraturhistorisk litteratur ikke fortæller meget om hans interesser, og dels påviser hun en nær sammenhæng mellem hans forskellige boglån og studieforløbet.

Det hævdede omslag til historiker kort før disputationen i 1899 vises ved en nøje gennemgang af det dokumentariske materiale ikke at have noget på sig. Allerede fra 1896 var Lauritz Weibull rettet ind mod historien. De uregelmæssigheder, der opstod i forbindelse med disputationen hang først og fremmest sammen med det forhold, at det var

hans egen far, der beklædte professorembetet i historie. Dennes inhabilitet i anliggender vedr. sønnen og modsætningsforhold til andre lærere inden for den humanistiske sektion i Lund vanskeliggjorde et regelret studieforløb for Lauritz.

Hvad angår den anden hovedpåstand, Weibulls afhængighed af Bédier/Jessen, afvises den stort set også. Odén stiller det op som problemet: »Kritiska undersökningar«, der betragtes som den moderne historisk-kritiske retnings gennembrud, affødt enten af et tilfældigt boglån eller af et intellektuelt tidsmiljø. Det sidste er hendes egen hypotese, og hovedparten af afhandlingen er en undersøgelse af Weibulls forhold til dette tidsmiljø, og en påvisning af, hvor indsnævret en betragtningsmåde det er at opstille et enkelt værk eller to som den nødvendige og tilstrækkelige forudsætning for det metodiske nybrud, der fandt sted i Sverige med Lauritz Weibull.

Med sin bog vil Birgitta Odén belyse en banebrydende forskers relationer til det omgivende forskersamfund, både forstået snævert som universitetsverdens institutionaliserede forskermiljø og i bredere forstand som dem, der bærer tidens intellektuelle liv oppe (s. 15). Men undersøgelsen har et videre sigte end dette. Det er problemer omkring forudsætningerne for kundskabstilvækst og for videnskabelig forandring og fornyelse, der er hovedsagen. Hun formulerer det på den måde, at hendes udgangspunkt er, at »Den förändringsproces, som den historiska forskningen genomlöpte under de år Lauritz Weibull övade inflytande på ämnets tillväxt och utveckling, hade en så genomgripande karaktär, att man har anledning att ställa frågan, om det förelåg en situation, analog till ett naturvetenskapligt paradigmskifte. Alternativet är, att förändringen genomfördes successivt som ett led i en fortgående debatt om historieämnets metateori« (s. 10). Odén tager altså sit udgangspunkt i den model for videnskabelig forandring, som Thomas Kuhn opstillede i »The Structure of Scientific Revolutions« (1962). I en række artikler i Scandia i de senere år har hun lagt op til sin undersøgelse. Det forskningsprogram, afhandlingen er et resultat af, blev i alt væsentligt fremlagt i et foredrag i efteråret 1974, trykt i Scandia 1975 (»Den moderna historisk-kritiska genombrottet i svensk historisk forskning«, se især s. 10 f.).

Det må dog vist nok siges, at hun forholder sig forholdsvis frit til Kuhn, således at man kan sige, at dennes paradigmebegreb først og fremmest har fungeret heuristisk, som hypotesefremkaldende teori bagved undersøgelsen. I den ovennævnte afhandling tilsluttede hun sig den svenske videnskabssteoretiker H. Törnebohms kategorisering af paradigmebegrebet i disse punkter: videnskabsideal, videnskabsopfattelse, verdensbillede/perspektiv, etisk opfattelse, æstetisk opfattelse. Törnebohm definerede et paradigme som et overordnet styrings- og kontrolorgan i et undersøgende system, og Odén konstaterede om anvendelsen af paradigmebegrebet i en historiografisk forskningssituation, at det skulle betyde, »att man inte uteslutande beaktade historieforskningens verifikationssystem utan vidgade analysramen till problem om historiesyn, föreställningar om samhället och människan, kompositions- och stilideal och historiens relationer till samhället. Därvid är att märka, att paradigm-begreppet »gestalt«-karaktär inte tillåter skarpa avgränsningar mellan de olika kategorierna: en uppfattning inom en kategori är i regel nära knuten till en annan kategori. Det väsentliga är inte gränserna mellan de skilda elementen i paradigmet utan att alla element beaktas« (a. a., s. 9). Desværre følger hun ikke disse for mig at se rigtige intentioner op i Lauritz Weibull-undersøgelsen, idet i hvert fald de tre sidste elementer i Törnebohms kategorisering kun berøres ganske overfladisk.

Men disse teoretiske forudsætninger er ikke de eneste, Odén opererer ud fra. Videnskabssteori, videnskabssociologi, kreativitetsforskning, litterær afhængighedsanalyse er blot nogle af de vigtigste af de videnskabelige discipliner, der danner ballast i undersøgelsen. Odéns afhandling er således selv i eminent forstand et resultat af »crossfertilization«,

impulser fra andre discipliner og andre forskningsmiljøer, sådan som Lauritz Weibulls indsats i svensk historieforskning i århundredets begyndelse efter hendes opfattelse var det.

Birgitta Odén vil altså ved at gå til den metodisk-kritiske skoles gennembrud – og her kommer Lauritz Weibulls »Kritiska undersökningar« til at indtage den centrale position – undersøge på hvilket grundlag den weibullske forskningstradition – i Sverige med tiden den dominerende – hviler. Undersøgelsen er kronologisk lagt an og følger ret nøje Weibulls udvikling fra studerende til professor med hovedvægten på de påvirkninger, han udsattes for, og deres betydning for de metodisk-teoretiske holdninger til faget historie, han efterhånden udvikler. Der er altså valgt – bevidst – en fortrinsvis biografisk-idéhistorisk metode, bl. a. fordi Odén mener, at der er så store svagheder i det billede, der hidtil er tegnet, at det vanskeliggør en mere generaliserende brug af den viden, der findes (s. 21). D.v.s. at hovedparten af undersøgelsen foregår på individniveau, hvilket klart nok fører visse svagheder med sig, når det er »den nyskapande forskaren i hans relationer till en social och intellektuel omvärld«, der er den centrale problemstilling (s. 22). Problemet individ-gruppe er dog nok mindre end den anden side af sagen: spørgsmålet om videnskabens forhold til det øvrige samfund. Odén understreger selv flere gange problemerne med i så vid udstrækning at udelukke spørgsmålet om det omgivende samfunds betydning. Men når hun har valgt at betragte videnskabelige forandringer som et fortrinsvis intellektuelt fænomen, er det, siger hun, bl. a. fordi den anden mulige hovedlinie, der går ud fra økonomiske og sociale strukturer, når forandringer i videnskabelig produktion skal forklares, efter hendes mening kun kan fungere tilfredsstillende i et meget stort tidsperspektiv med undersøgelse af et stort antal forskere (s. 10).

Odén har efter min mening ret i, at man skal være varsom med alt for firkantede og forenkledte forklaringer på individuelle historikers historieopfattelse og videnskabsteoretiske synspunkter ud fra de herskende samfundstilstande i bred betydning. På den anden side ville det dog være alt for indsnævret at se tilstande og forandringer inden for en videnskab som blot eller overvejende et indre-videnskabeligt problem uden større hensyntagen til, hvad der rører sig uden for disse faglige cirkler. Ottar Dahl har som nævnt tilkendegivet en sådan opfattelse, med et for mig at se uheldigt resultat, og i Rolf Torstendahls store undersøgelse er samfundsudviklingen også stort set skubbet af vejen. Det havde derfor yderligere understreget de fornyende historiografiske aspekter i Odéns bog, hvis eksternt-videnskabelige forhold af betydning havde været mere inde i billedet. Men jeg må så skynde mig at tilføje, at det ikke er sådan, at de helt er udeladt, og derved adskiller bogen sig på dette punkt alligevel fra den meste hidtidige nordiske historiografi. Faktisk har Odén et meget klart blik for, at samtidens politiske og sociale forhold kan have spillet en rolle i hendes problemstilling. Når de befinder sig i yderkanten af undersøgelsen, er det derfor snarere af forskningsstrategiske grunde end udtryk for en så snæver opfattelse af, hvad der påvirker faget, som har ligget i de nævnte værker.¹ Hun nævner politiske og i mindre grad sociale modsætningsforhold i Lund (en konservativ overklasse over for en radikal borgerlighed (i Weibull-familiens skikkelse (s. 80))), som en del af forklaringen på vanskelighederne omkring Lauritz Weibulls disputation. Og, hvad der forekommer mig mere vidtrækkende, hun gør sig i kapitlet om striden for Weibulls professorudnævnelse i Lund en række overvejelser om sammenhængen mellem »det parlamentariske og demokratiske gennembrud 1917« og den sejr for en moderne, metodisk radikal historieopfattelse, som Weibulls udnævnelse var – »en ny tid behövde en ny historiebild« (s. 269). Odén mener, at hendes undersøgelse af sagens forløb »ger rum för slutsatsen, att

¹ Torstendahl har dog i et senere foredrag peget på, at også eksterne forhold kan være af betydning. »Studier i historisk metode IX« (1974).

det endast var den yttre politiska situationen, som skapade förutsättningar för Lauritz Weibulls tillträde till professuren i Lund« (s. 260), idet de konservatives frygt for, hvad den nye socialdemokratiske undervisningsminister kunne finde på, fremskyndede oprettelsen af et professorat i Stockholm til Weibulls konkurrent, Sven Tunberg. Odén benytter dér lejligheden til at tage fat på »en ganske utbredd föreställning, att forskarsamhället fungerar opolitisk och »objektivt« och att selektionen inom forskarvärlden sker uteslutande på inomvetenskapliga kriterier« ved at pege på nogle tilfælde i Lund i århundredets begyndelse, der fik sådanne forestillinger til »att te sig som rena myter« (s. 260). Det er vigtigt også at få den side af sagen med, paralleller fra dansk historievitenskap byder sig let til, stridighederne i 1930'erne f. eks. Ligeledes er det forhold, at politiske og/eller videnskabssteoretiske modsætninger forklædes som uoverensstemmelser i kildekritiske spørgsmål jo kendt overalt, hvor historikere strides, jf. på dansk grund f. eks. modsætningen mellem Erslev og Steenstrup eller diskussionerne omkring Arup.

Dette politiske aspekt er dog kun et sidelys. Afgørende er og bliver den idéhistoriske undersøgelse af Weibulls værk, som i det store og hele synes velunderbygget og overbevisende. Udgangspunktet bliver her en undersøgelse af studiemiljøet i uddannelsesårene. Odén opregner 5 faktorer, som i fællesskab – og ikke blot hver for sig – skønnes væsentlige: læreforhold (»apprenticeship«), læsning, venskaber, »cross-fertilization« og personlighedstype. Hun peger på det lokale studiemiljø i Lund, først og fremmest Henrik Schücks og Martin Weibulls seminarer, der karakteriseres som metodologisk velorienteret (»källkritiskt nyfrälst, men knappast radikal«, s. 57), internationalt åben og »gediget materialanknuten« (s. 58). Men betydeligt vigtigere for den unge Weibulls udvikling fremstår dog hans studierejser, der gav ham kontakt til forskningsmiljøer i Paris og København. Odén konkluderer: »När det gäller att förklara, att Lauritz Weibull vidareutvecklades i radikal riktning både i sin källkritik och sin vetenskapssyn – ifrån det miljö, som Lund erbjudit – så framstår ingenting som så betydelsesfullt som denna tidiga konfrontation med själva den historiska forskningsfronten under 1890-talet« (s. 58).

I forbindelse med Weibulls senere virke som arkivar peger Odén også på det internationale arkivmiljø, specielt fremhæves Wien, som inspirationskilde. Den teoretiske baggrund for det nyindførte provenienssystem, nemlig understregningen af en kildes ophavsituation, det, den er et levn af, fik givetvis stor betydning for hans kildekritiske radikalisme (s. 91 f.).

Jeg skal ikke her gå nærmere ind på den mere detaljerede kortlægning af Weibulls forskelligartede intellektuelle impulser, som fører til den fornyelse, »Kritiska Undersökningar« betegner. Man får et ganske solidt indtryk af et historikermiljø ved århundredets begyndelse takket være det righoldige materiale – først og fremmest breve – som Odén har baseret sin undersøgelse på. Hovedresultatet er, at forskellige mere eller mindre tilfældige omstændigheder i Weibulls ydre miljø lidt efter lidt førte ham ind på områder, hvor han skulle gøre sine banebrydende indsatser. Det arkivvidenskabelige og historiske miljø, han havde tilknytning til, genererede de forskningsopgaver, han valgte. Der er ingen umotiverede brud, men tale om en forskningsproces af kontinuitet og konsekvens, gennemført i nær kontakt med det tidlige 1900-tals positivistiske forskningstradition (s. 130 f., jf. s. 145). På individniveauet fremstår forandringerne i de metodiske synspunkter således som en naturlig vækst (jf. s. 99). For forskersamfundet betegnede de imidlertid et brud og en fornyelse. Undersøgelsen af dette, »Kritiska Undersökningar som innovation«, bliver hovedkapitlet i Odéns bog, hvor trådene samles.

I det centrale spørgsmål om, hvori denne innovation består, tilslutter Odén sig Rolf Torstendahls hovedsynspunkt, »att det väsentliga och nya i Weibulls indsats mindre gällde källkritiken än vetenskapssynen. Det gällde konstruktionen och icke blott den kritiska ana-

lysen« (s. 149). Hvorfra inspirationen hertil kom, gik Torstendahl ikke udtømmende ind på, og Odén analyse af teoretiske og metodiske elementer i arbejdet sigter derfor mod at opnå sikrere indsigter i arbejdets forhold til samtidens intellektuelle miljø (s. 151).

Odén mener, at de kildekritiske synspunkter, Weibull fremfører, var alment gods i moderne europæisk, herunder dansk, historieforskning. At den islandske sagatradition afvistes, var et gammelt fænomen, at udnytte berettende kilder som levninger havde Erslev tidligere givet anvisninger på, synet på traditionskilder var fremført i en række metode-lærebøger. Sat på spidsen, siger Odén, kan man sige, at Weibull *blot* med kendskab til Bernheims elementære lærebog ville have kunnet formulere hovedparten af de kildekritiske synspunkter i »Kritiska Undersökningar« (s. 179). Det er derfor korrekt, når Weibull selv har hævdet, at han tillempede alment vedtaget kritisk metode på et skandinavisk forskningsområde, hvor dette i regelen ikke tidligere var sket (sst.). Det originale viste sig først og fremmest deri, at ingen samtidig svensk historiker forenede forskellige elementer i samtidig metode og teori til et så logisk og systematisk helhedssyn på historieteorien. Dette skete i nær tilknytning til et humanistisk positivistisk forskningsideal (s. 214).

Som nyheder i forhold til toneangivende historieforskning i Sverige peger Odén på problemformuleringen, som var analyserettet snarere end synteserettet, d.v.s. at Weibull først og fremmest ville undersøge, hvilken sikker viden man havde, snarere end de realhistoriske problemer (s. 183). Som nyt udpeges også Weibulls kombination af velkendt afhængighedsforskning med en teori om traditionsspredning som generelt fænomen (s. 193). Ved at betragte det berettende kildemateriale som resultat af konstruktion og traditionsudvikling destruerede han materiale, der tidligere havde været betragtet som anvendeligt. Nævnes kan også de rigorøse krav m.h.t. at »fastslå fakta« (s. 196 ff.), og endelig, som fremhævet af Torstendahl, konstruktionen frigjort fra de af materialet etablerede sammenhænge, hvorved ældre forskeres hypotetiske konstruktioner og sandsynlighedsræsonnementer raseredes.

Weibull talte om, at den historiske konstruktion skulle følge »en streng logiks strengeste love«. Torstendahl udlagde dette som »vedtagne empiriske love«, men Odén er uenig heri. Hun fremhæver, at Weibull veg tilbage for generelle påstande, i sammenhæng med hans afvisning af al »metafysik«, og hun mener, at der snarere er tale om en henvisning til de regler for korrekte slutninger, der formuleredes af Langlois & Seignobos i deres metodebog under overskriften *Raisonnement constructif* (s. 205). Det pågældende kapitel synes mig dog først og fremmest at beskæftige sig med etableringen af fakta, som ikke direkte fremgår af kilderne. På den anden side kan det naturligvis være vanskeligt at afgøre, selv ud fra dette synspunkt, hvornår faktaetableringen hører op og konstruktionen, det sammenhængsskabende arbejde, begynder. Henvisningen til den franske metodebog er dog relevant nok. Hele det sidste hovedafsnit, der har titlen »Opérations synthétiques« indeholder en række regler, som kunne være baggrunden for Weibulls udtalelse. Men det er selvfølgelig påfaldende, som Odén også bemærker, at Weibull, i modsætning til franskmændene, ser bort fra »la proposition générale«; almene forestillinger forholdt han sig kritisk overfor. Her forekommer Odéns ellers grundige behandling af Weibulls værk imidlertid at svigte. Den faktiske udnyttelse af »de sikre fakta«, de konkrete slutninger og konstruktioner, Weibull betjener sig af, er ikke underkastet nogen analyse, der kunne klarlægge, hvordan han i praksis selv går frem.

Spørgsmålet om »Kritiska Undersökningar«s modtagelse tages op i et selvstændigt kapitel, hvor Odén bl. a. fremhæver det ikke ukendte forhold, at modstanden mod Weibull kanaliseredes mod kildekritikken, selv om de virkelige forskelle gjaldt videnskabssynet, d.v.s. den kundskabsteoretiske basis for rekonstruktionen og historiesynet. Modsætninger, der – som nævnt – sammen med de politiske spillede deres rolle ved professoratsstriden i 1918.

Ovenfor har de inspirationer, Weibull har fået fra dansk historieforskning været omtalt. De spiller en temmelig væsentlig rolle i det »cross-fertilization«-mønster, som Birgitta Odén tegner som forudsætninger for Lauritz Weibulls innovationsarbejde. Især peges på Erik Arups betydning. Hvad deres nære venskab og den gensidige videnskabelige befrugtning indebar, er velkendt, ligesom de praktiske udslag, det gav, som f. eks. i samarbejdet omkring tidsskriftet *Scandia*, som Odén tidligere har behandlet (i »*Scandia – tidsskrift för en annan uppfattning*«, i *Historia och samhälle. Studier tillägnade Jerker Rosén*. 1975). Hvornår kontakten mellem de to kom i stand er lidt uklar. Et sted synes det at være på arkivet i Lübeck i foråret 1907 (s. 115), mens brevvekslingen mellem dem tilsyneladende er startet i efteråret 1906 (s. 122 note 2). Vigtigere end dette er dog, hvad der kom ud af kontakten. Odén mener således, Arups betydning kan spores i de incitamenter, Weibull fik fra den franske tradition, som Arup var optaget af. Langlois & Seignobos var på det tidspunkt ikke ukendte for Weibull, men først efter kontakten med Arup fik de betydning for den weibullske nyorientering (s. 123). Videre mener hun, at det er »en rimelig gisning«, at diskussionerne med Arup har haft betydning for hans beslutning o. 1908 om at sigte mod en tilbagevenden til universitetet, nemlig ved at understrege værdien af, »at de begge fra en professorstol fik mulighed for at plædere for den radikale historieforskning, de begge bekendte sig til« (s. 138). Spørgsmålet er imidlertid, om denne betragtning holder stik i 1908. I hvert fald synes Odén andetsteds mere tilbøjelig til at datere Weibulls kildekritiske radikalisme til en smule senere, nemlig i forbindelse med de forelæsnings, han holdt som professorvikar i 1909 (se s. 120, 125).

Også i andre sammenhænge nævnes Arup som inspirator og/eller katalysator for synspunkter hos Weibull. Sikkert med al ret. Men når Odén peger på, at Arup udviklede en række af sine synspunkter i modsætning til Erslev – uden at dette dog nærmere præciseres (s. 122 f.), kan der på den anden side nok være grund til at bemærke, at netop nogle af de punkter, hvor der drages paralleller til Arup, for mig at se allerede tidligere var udviklet af Erslev. Jeg har også temmelig svært ved at få øje på, at den »nyorientering«, som Arups kritik mod Erslev repræsenterede, var noget fremtrædende moment før 1910 (se s. 146).

Da Odén netop gør en del ud af Erslevs betydning for den unge Weibull som den, der gav ham kontakt med en mere gennemtænkt og systemiseret historisk metode og et mere radikalt videnskabssyn end han kunne møde i Lund (s. 55 f., jf. s. 97 f.), er det lidt mærkeligt, at Erslev, efter at Arup er dukket op, i nogen grad skydes til side. Hun påpeger med rette ligheden mellem det videnskabsideal, Weibull senere gjorde sig til talsmand for og Erslevs, som Weibull mødte det i København i 1890'erne. Dette var påvirket af den kritiske positivisme og havde naturvidenskaberne som forbillede for den historiske forskning (s. 55). Kravet om objektivitet, forudsætningsløshed og logik, en videnskab fri for nationale fordomme, genfindes senere hos Weibull. (Men på den anden side var Erslev i midten af 90'erne så småt ved at forlade en helt streng objektivitetsopfattelse og bevæge sig over mod mere relativistiske holdninger (se f. eks. artikel i *Berlingske Tidende* (Aften) 11.5.1895, »Lidt mere om subjektiv og objektiv historieskrivning«), der senere udviklede sig tydeligere i *Historieskrivning* (1911)).

Odéns tilbøjelighed til at overse Erslev kan illustreres med et par forhold. I diskussionen af Weibulls kildekritiske radikalisme og destruktivisme over for etablerede historieforskning hedder det, at »I Danmark var det Arup, som förenade en empirisk kundskapssteori med en »klart« omstørtende målsætning« (s. 164). Men dette var netop en af de indvendinger, Erslev også mødte fra konservative historikere. En række af hans afhandlinger havde et klart »mytenedbrydende« sigte (f. eks. om Sven Estridsøn og Biskop Vilhelm (1892), Niels Kjeldsen-afhandlingen fra 1903 og de »sønderjyske« afhandlinger

om 1721 (1901) og Augustenborgernes arvekrav (1915) for blot at nævne nogle). Dog betjente de sig næppe overalt af en radikal kildekritik med afvisning af vidnesbyrd, som der ikke var speciel grund til at tro på, og af harmonisering af modsætninger m.v., sådan som Odén karakteriserer det (s. 164).

Et andet centralt forhold, problemstillingens analytiske karakter hos Weibull, det, at spørgsmålet er rettet mod, hvad man kan vide (s. 183 f.), kan også genfindes som hovedsigte i en række af Erslevs afhandlinger, også de, der ikke havde en så radikal karakter som Weibulls (f. eks. »Erik Plovpennings strid med Abel. Studier over ægte og uægte kilder til Danmarks historie« (1890), bem. undertitlen). En række kildekritiske synspunkter, som Weibull kunne have hentet hos Bernheim (s. 179), kunne han formentlig også være stødt på i Erslevs arbejder (jf. dog s. 168, hvor et sådant forhold anføres (beretningens anvendelse som levning)).

I sin sagkyndig-udtalelse i forbindelse med professoratet i Lund var Sam Clason inde på, at Weibulls metode ikke var så original, men byggede på Erslevs »Sven Estridsøn og Biskop Vilhelm« fra 1892. For mig at se ligger der en pæn portion sandhed heri: Klart nok når Weibull (i »Dråpen i Roskilde«, HTfSk 1910) frem til helt andre synspunkter end Erslev på materialet, men det metodiske grundlag, hvor Erslev mener, at Saxo afspejler politiske og ideologiske holdninger i samtiden, er dog et synspunkt, som Odén ellers hævder, de fleste nordiske forskere, modsat Gabriel Monod, o. 1910 forbiså (s. 177), og som modsvarer Bernheims syn på sagaerne som »Überreste des schaffenden Volksgeistes« (s. 227), (Erslev taler netop om »folkets digterske evner« i denne forbindelse). Og disse skulle have hørt til Weibulls forudsætninger.

Dette skal dog kun betragtes som mindre indvendinger. Med sin påpegning af dansk historieforskningens betydning for Lauritz Weibull og dermed for det moderne historisk-kritiske gennembrud i Sverige i en række vigtige sammenhænge, har Birgitta Odén samtidig ydet et væsentligt bidrag til dansk historiografi. Det gælder ikke alene for det, hun vel selv ville kalde diffusionen, men også for den »cross-fertilization«, danske historikere selvfølgelig også har været udsat for. Hendes resultater for svensk historieforskning vil kunne virke uddybende og problemrejsende også for studiet af den danske historievidenskabs placering omkring århundredskiftet.

Birgitta Odén betragter vel – som også indledningsvis antydet – sin bog som en ny måde (i hvert fald i Norden) at gribe et bestemt emne an på, en historiografisk innovation så at sige. Og rigtigt er det, at den baner veje for det historiografiske studium på disse breddegrader. I så henseende kan man – som i Lauritz Weibulls tilfælde – tale om et eksempel på »cross-fertilization«. Men i modsætning til ham gør hun omhyggeligt rede for de påvirkninger, hendes arbejde er blevet til under.

Det kan iøvrigt nok slås fast, at arbejdet ligger i forlængelse af den weibullske tradition, i hvilken hun jo iøvrigt selv er uddannet – og det formentlig temmelig bevidst. Der er – som tidligere nævnt – i weibullsk ånd bl. a. tale om et klart opgør med hidtidig forskning, der anklages for manglende stringens. Et sted formulerer hun det således: »Avsikten är att mot en mera intuitiv forskningsmetod, som arbetar med sannolikhetsresonemang, baserade på subjektiv förvisning, ställa en vetenskapsteoretisk underbyggd forskningsmetod, där en systematisk innsamling av data skett i avsikt att pröva alternativa lösningar av de problem, som är knutna till det moderna historisk-kritiska genombrottet« (s. 15). Det er næppe tilfældigt, at formuleringen lyder som en let moderniseret udgave af Weibulls metodiske krav.

Hendes kritik af Arvidsson og Yrwing går i vid udstrækning ud på at påvise, at der er tale om »myter«, som ikke er bygget på sikre fakta. Påstandene strider mod kilderne eller har i det mindste et så løst forhold til materialet, at der bliver tale om rene postulater.

Når Odén som en af Weibulls metodiske normer fremhæver kravet om, at fremlagte fakta ikke måtte hvile på gisninger, hypoteser eller sandsynlighedsræsonnementer (s. 200), kan de gælde for hendes egne i kritikken af Arvidsson. Om det også er bindingen til denne forskningstradition, der medfører, at hun i en række henseender følger den analyse-ramme, hvorunder forskningsprocessen anskues i Langlois' & Seignobos' metodelærebog, som Weibull-Arup så stærkt fremhævede (se f. eks. s. 204), kan vel næppe konstateres. Det kan selvfølgelig være udtryk for et ønske om at analysere et historisk forfatterskab inden for de rammer, det selv opfatter som sine, hvilket turde være legitimt nok.

Det må dog også bemærkes, at Odén i en række tilfælde betjener sig af sandsynligheds- eller rimelighedsræsonnementer, og at nogle påstande hviler på et ret uargumenteret grundlag. I en række tilfælde opstiller Odén selv hypotetiske påstande, men hun lægger på den anden side ikke skjul på det, når der er tale om sådanne rimelighedsforklaringer, som det oftest er. Et par andre eksempler: At Weibull i sin studietid accepterede de rådende vurderinger ved det historiske seminar i Lund, kan nok, i mangel af beviser på noget andet, lyde meget sandsynligt, men udsagnet har dog nok en noget postulatorisk karakter (s. 50). I flere tilfælde henviser hun til den engelske positivistiske historiker E. A. Freeman, som en af Weibulls forudsætninger. Der er ikke tvivl om, at han har haft kendskab til Freeman – han optræder således i en række fodnoter til hans arbejder. Men hvori påvirkningen nærmere består forbliver dog temmelig uklart. Men disse lidt spredte eksempler er nu kun mindre pletter. Ellers er Odén normalt omhyggelig med at diskutere det nærmere indhold af den afhængighed, der måtte være mellem Weibull og en række inspirationskilder. Dette sammen med det ovennævnte forhold, at man så klart kan følge med i den teoretiske baggrund for argumentationen, øger i høj grad undersøgelsens værdi og anvendelighed.

Netop derfor springer en af bogens største mangler så skarpt i øjnene. Noterne er en fundgrube af henvisninger til nyere litteratur inden for emnet og litteratur af relevans for afhandlingens problemstilling. Så meget stærkere savnes derfor en litteraturliste, hvor et hurtigt overblik over den kunne tilvejebringes, ligesom person- og sagregistre ville have været en stor gevinst, netop fordi det i så høj grad er en bog om påvirkninger og med påvirkninger mange steder fra. Men det er en undersøgelse, der trods løse ender, men samtidig med formuleringer af nye problemer vil virke stimulerende på nordisk historio-grafisk forskning.

J. Chr. Manniche

Christiansborg Slot. Første Bind: Absalons Borg. Københavns Slot. Det første Christiansborg. Andet Bind: Det andet og tredje Christiansborg. Udgivet af Folketingets Præsidium under redaktion af *Kristian Hvidt*, *Svend Ellehøj* og *Otto Norn*. Billedredaktion Chr. Bang. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København, 1975. XI + 415 + VII + 407 s.

Det store smukke værk vækker en vis ærbødighed. Her skænker folketingspræsidium den danske læseverden beretningen om »de fem borge, der siden 1100-tallet har stået på slotsholmen i København«, og der er grund til at være taknemmelig. Ifølge forordet er ideen til at skabe »værket om Christiansborg og dets forgængere« Julius Bomholts fra hans tid som folketingsformand. Den er nu virkeliggjort ved en redaktionskomité bestående af professor, dr. Otto Norn, der har stået for de bygningshistoriske kapitler, professor, dr. Svend Ellehøj, som har haft tilsynet med de alment historiske afsnit (II, s. 407), det vil med forordets sprogbrug sige de afsnit, der »beskriver livet på slottet fra et kulturhistorisk synspunkt«, samt endelig som hovedredaktør tingets egen mand, lederen af folke-